

УДК 378.147

Валерія В. Костинець

Київський національний університет технологій та дизайну

Юлія В. Костинець

Національна академія управління, м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ЗВО ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

У статті викладено положення щодо впровадження дуальної системи навчання у вищих навчальних закладах при підготовці майбутніх фахівців туристичного бізнесу. Розглянуто основні питання і проблеми, пов'язані із організацією впровадження у ЗВО дуальної системи навчання. Авторами обґрунтовано необхідність впровадження даної системи навчання у Київському національному університеті технологій та дизайну із урахуванням її переваг.

Ключові слова: *дуальна система навчання; навчальний процес; компетенції; майбутні фахівці туристичного бізнесу; туристичні послуги.*

Валерия В. Костинец

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Юлия В. Костинец

Национальная академия управления, г. Киев

ВНЕДРЕНИЕ ДУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗАХ ПРИ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

В статье изложены положения по внедрению дуальной системы обучения в высших учебных заведениях при подготовке будущих специалистов туристического бизнеса. Рассмотрены основные вопросы и проблемы, связанные с организацией внедрения в ВУЗах дуальной системы обучения. Авторами обоснована необходимость внедрения данной системы обучения в Киевском национальном университете технологий и дизайна с учетом ее преимуществ.

Ключевые слова: *дуальная система обучения; учебный процесс; компетенции; будущие специалисты туристического бизнеса; туристические услуги.*

Valeriia V. Kostynets

Kyiv National University of Technologies and Design

Yuliia V. Kostynets

National Academy of Management, Kyiv

INTRODUCTION OF A DUAL SYSTEM OF EDUCATION IN UNIVERSITY IN THE PREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS IN TOUR BUSINESS

The article outlines the provisions for the introduction of the dual system of education in higher education institutions in the preparation of future specialists in tour business. The main issues and challenges associated with implementing organization in high school dual education system. The author's substantiates the necessity of introducing this system of training in Kiev National University of Technology and Design taking into account its advantages.

Keywords: *dual system of education; educational process; competence; future specialists of tour business; travel services.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах вища освіта розглядається як головний ресурс, рушійна сила відновлення національних і глобальних економік. Формується нова роль знань як одного з основних факторів економічного розвитку. Економіка і суспільство, засновані на знаннях, навчанні протягом усього життя стали способами вирішення проблем конкурентоспроможності і використання нових технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя. Інтеграція освіти, науки і виробництва є на сьогодні одними з пріоритетних напрямків розвитку нашої держави. У досягненні високого рівня якості вищої освіти, що задовольняє потреби ринку праці, відповідає завданням індустріально-інноваційного розвитку країни, потребам особистості і кращим світовим практикам у галузі освіти важливу роль має відігравати дуальна система вищої освіти.

Дуальна система вищої освіти, що отримала світове визнання як форма підготовки кадрів, заснована на максимальному залученні умов реальної практичної діяльності для освоєння професії менеджера туристичного бізнесу. Дуальна система дозволяє поєднати в навчальному процесі теоретичну і практичну підготовку, причому вивчення теорії в навчальному закладі доповнюється практичним навчанням на підприємствах готельної та туристичної індустрії, майбутньому місці працевлаштування.

Аналіз останніх публікацій. Актуальній сьогодні проблемі дуальної системи навчання присвячені деякі праці зарубіжних вчених, переважно пострадянського простору, серед яких окремо необхідно виділити М.К. Альжанова [4], Г. Брауна [9], Х. Бірмана [8], О.Ю. Глайсснера [2], С.Б. Кузембаєва [4], А.А. Кутумової [5], Я.М. Нейматова [6], Г.М. Топурія [7] та деяких інших. Переважно у своїх наукових доробках ці автори наголошують на теоретичних засадах сутності дуальної технології навчання саме у розрізі професійної освіти. Попри це недостатньо вивченим на сьогодні є напрямок застосування дуальної технології навчання у вищих навчальних закладах при підготовці майбутніх фахівців

туристичного бізнесу, з чим і пов'язана необхідність нових розробок та напрацювань.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз впровадження дуальної системи навчання у ЗВО при підготовці майбутніх фахівців туристичного бізнесу на прикладі навчального процесу Київського національного університету технологій та дизайну.

Виклад основних результатів дослідження. Питання ефективності навчання сьогодні ставиться особливо гостро в зв'язку з тим, що в масовій освіті серед студентів спостерігається значне зниження інтересу до навчання, у значної більшості з них відсутня мотивація до надбання професійних знань і умінь. В таких умовах вищій школі доводиться долати недоробки виховання і шкільної освіти, в тому числі, і вводити в арсенал педагогічних прийомів постійний «підігрів» інтересу студентів до предмету навчання.

Довгі роки в Україні існувала установка, що молодим людям досить дати знання, а завдяки знанням, отриманим у ЗВО, вони стануть успішними і в бізнесі, і на держслужбі. Внаслідок такого підходу наша держава опинилась у ситуації, коли в надлишку є величезна кількість фахівців з вищою фундаментальною освітою, а реальна економіка стала відчувати брак кваліфікованих практико-орієнтованих кадрів [1]. Сьогодні роботодавці потребують грамотних для ведення реального підприємництва та виробництва юристів, економістів, управлінців, інноваційних менеджерів та інших фахівців, без яких взагалі неможлива комерціалізація наукомістких технологій.

В системі сучасної освіти актуальною є розробка і впровадження в навчальний процес тих педагогічних технологій, які підвищують інтенсивність, якість, рівень мотивації, привабливість процесу пізнання.

В даний час і держава, і бізнес ставлять перед освітніми установами завдання – підготувати справжніх фахівців, а не просто випускників з дипломними «корочками». На сьогодні ринок туристичних послуг потребує високопрофесійних кадрів туристичного бізнесу, які вміють якісно і відповідально виконувати свої обов'язки, адаптуватися до умов, що змінюються. Одним із шляхів вдосконалення підготовки фахівців є впровадження дуальної системи навчання.

Дуальна система навчання отримала широке поширення за кордоном, зокрема в Німеччині, і орієнтована на максимальну адаптацію підготовки в установах освіти до специфіки потреб професійної сфери [2, с. 24].

На сьогодні існує декілька моделей дуальної системи, специфіка яких визначається складом цільової аудиторії студентів та формами взаємозв'язку закладів освіти та роботодавців (прямі або через спеціальні посередницькі структури). Незважаючи на специфіку змісту, всі існуючі

моделі дуальної системи реалізують єдиний принцип ефективного взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки на основі оптимального поєднання організації паралельного навчання в освітній установі і на виробництві – підприємстві туристичної або готельної індустрії.

У світовій практиці дуальна освіта розглядається як поєднання навчання в освітній установі з практичною підготовкою на виробництві, на замовлення і за допомогою роботодавців та спрямована на виховання і розвиток особистості, забезпечення усвідомленого вибору професії, формування практичних компетенцій, які сприяють зростанню професійної мобільності та успішному працевлаштуванню випускників навчального закладу [5, с. 140].

Дуальна система орієнтована на безпосередню підготовку фахівців туристичного бізнесу до практичної професійної діяльності, передбачає пряму участь в цьому процесі готелів, туристичних компаній і від традиційної існуючої системи навчання відрізняється спрямованістю і ступенем наближеності змісту підготовки фахівців до реальних умов ринку туристичних послуг. Ці основоположні вимоги дуальної системи забезпечуються за рахунок збільшення обсягу професійної практики, її цільової спрямованості на формування у студентів з ряду дисциплін професійних компетенцій, навичок і умінь, а успішність її функціонування визначається ефективністю організації взаємовигідних механізмів довгострокового співробітництва ЗВО і туристичного бізнесу [8, с. 89].

На підставі вищевикладеного визначимо, що під дуальною цільовою підготовкою слід розуміти інноваційну форму організації навчання, що передбачає узгоджену взаємодію теоретичної та практичної сфер в підготовці фахівців туристичної сфери і рівня кваліфікації відповідно до потреб ринку, побудованої на єдності трьох методологічних підстав: аксіологічного (паритетність гуманістичних і техніко-технологічних цінностей і цілей); онтологічного (компетентнісний підхід); технологічного (організація процесу розвитку професійної діяльності, соціально-професійних відносин). Дані інтеграційні підстави відображають спільність цілей, цінностей, змісту, діяльності, що реалізуються в умовах дуальної системи навчання.

Основним структурним механізмом дуальної системи, що забезпечує вдосконалення якості підготовки і високу ефективність взаємодії ЗВО та бізнесу є цикловий підхід інтеграції професійної практики в навчальний процес і модульний принцип організації підготовки фахівців [3, с. 92]. Цикловий метод організації навчального процесу передбачає раціональне поєднання теоретичного навчання в навчальному закладі з професійною практикою на підприємствах готельної та туристичної індустрії, які чергуються протягом навчального року за схемою: теоретичний цикл – професійна практика – теоретичний цикл – професійна практика і т.д. В

середньому, в навчальному році може бути до 4-х теоретичних і 4-х практичних циклів (за умови, що цикл вимірюється в тижнях, що найбільш повно відповідає потребам ЗВО і можливостям туристичного бізнесу України). У світовій практиці теоретична і практична підготовка суміщені в рамках одного тижня [6, с. 59].

При цикловій організації навчального процесу створюються умови для закріплення на практиці знань, набутих студентами з циклу дисциплін з їх прив'язкою до потреб майбутньої професійної сфери працевлаштування випускників, а установа освіти отримує можливість оперативного корегування змісту підготовки з урахуванням існуючих вимог ринку.

Модульний принцип підготовки базується на логічній послідовності розподілу дисциплін навчального плану в рамках семестрів навчального року по модулях із завершеністю підготовки з дисциплін в рамках окремого модуля (або декількох модулів – при великому обсязі годин підготовки). Відзначимо, що заміна паралельного вивчення всіх дисциплін семестру на послідовне, блочно-модульне дозволяє:

- уникнути дублювання змісту підготовки з дисциплін навчального плану;
- оптимізувати інтенсивність навчального навантаження студентів і підвищити її результативність;
- забезпечити більш високий рівень готовності студентів до вивчення дисциплін наступного циклу і якості підготовки, в цілому;
- уникнути формального проходження студентами професійної практики в готелях та туристичних компаніях.

Перспективи впровадження дуальної системи в навчальний процес для студентів, які навчаються за освітньою програмою «Туристичний бізнес» в Київському національному університеті технологій та дизайну, орієнтоване на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних максимально адаптуватися до мінливих умов ринку і вимог туристичного бізнесу. Її впровадженню має передувати велика підготовча робота, включаючи вивчення досвіду її організації за кордоном. Організація навчального процесу підготовки в КНУТД за дуальною технологією є одним з факторів, що додають цінність реалізованих нею освітніх послуг.

Основною метою впровадження дуальної системи в навчальний процес КНУТД є підвищення конкурентоспроможності випускників шляхом максимальної адаптації навчального процесу до вимог компетентнісної моделі підготовки майбутніх фахівців туристичного бізнесу, що реалізується через механізм безперервного залучення практиків ринку туристичних послуг до процесу закріплення і поглиблення отриманих у ЗВО знань і формування студентами практичних професійних навичок і вмій.

Дуальна система гармонійно поєднується з принципами кредитної технології, створюючи реальні умови для організації самостійної роботи, курсового та дипломного проектування студентів, і спрямована на ефективне планування навчального навантаження і забезпечення відповідності навчальних планів КНУТД вимогам міжнародних стандартів якості. Одночасно дуальна система є «м'яким» механізмом відновлення і розвитку форм співпраці Київського національного університету технологій та дизайну та туристичного бізнесу України.

Основними завданнями дуальної системи навчання студентів КНУТД має стати:

- забезпечення практичної спрямованості підготовки та наближеності її змісту до реальних вимог потенційних місць працевлаштування випускників, включаючи організацію адресної підготовки студентів, орієнтовану на замовників;

- поглиблення теоретичних знань зі спеціальних дисциплін навчального плану та набуття практичних навичок;

- підвищення результативності проходження професійної практики та забезпечення готовності випускників до самостійної роботи відразу після закінчення університету (максимальне скорочення періоду адаптації випускника на робочому місці).

Організація навчального процесу та його навчально-методичного супроводу в рамках дуальної системи навчання об'єктивно вимагає вирішення наступних питань:

- обґрунтування рішення щодо переведення спеціальності на дуальну систему навчання;

- вибір, скільки семестрів потребують переведення навчального процесу на дуальну систему;

- визначення числа періодів (міні-семестрів) та міні-сесій і планування інтенсивності вивчення предметів в міні-семестрах;

- визначення бази практики та укладання договорів з підприємствами готельної та туристичної індустрії як в Україні, так і за кордоном;

- формування академічних груп, які навчаються за дуальною технологією;

- здійснення першого експериментального запуску навчального процесу за дуальною системою та ін.

Перехід на дуальну систему навчання вимагає проведення ефективних реорганізаційних заходів з проектування і організації навчального процесу та його методичного забезпечення.

Дуальна система організації навчального процесу відбиватиметься в графіку навчального процесу як складовій частині навчального плану. Важливими проблемами проектування графіку навчального процесу є:

- вибір терміну (семестру) переведення навчального процесу на дуальну технологію. Для студентів можливі варіанти переходу з п'ятого чи шостого семестру. В результаті експериментальної апробації обох варіантів в Київському національному університеті технологій та дизайну прийнятний варіант переходу з 5-го семестру;

- визначення числа періодів (міні-семестрів) і міні-сесій. Методологічно правильно планувати таке число міні-семестрів в річному графіку навчального процесу, щоб тривалість кожного з них була достатня для досягнення цілей навчання – студенти досить глибоко і повно освоюють навчальний матеріал по циклам дисциплін, закріпленим за теоретичним міні-семестром, і пізніше закріплюють його в практичному циклі, на практиці на підприємстві.

Тривалість як теоретичного, так і практичного міні-семестрів оптимально має становити 5 тижнів.

Професійна практика для студентів III–V курсів має бути розрахована на 20 тижнів, плюс п'ять тижнів переддипломної практики (всього 10 кредитів). Навчальний процес під час практичних міні-семестрів не повинен перериватися, один день в тиждень повинні проходити лекції з профільюючих дисциплін.

Традиційний поділ навчального плану на цикли автономних дисциплін не формує у більшості студентів цілісного сприйняття спеціальності і для дуальної технології малопридатні. Тому дисципліни навчального плану за дуальною технологією комплектуються за модульним і цикловим принципом з розрахунку, що дисципліна освоюється в одному теоретичному або теоретичному і практичному міні-семестрах (модулях) зі здачею іспитів після кожного циклу дисциплін. Кожен модуль повинен містити загальнотеоретичну, методологічну та організаційно-технологічну функціонально орієнтовану інформацію за фахом. В рамках теоретичних циклів дисциплін передбачені практичні модулі з дисциплін, що проводяться провідними фахівцями ринку туристичних послуг України.

Важливою складовою навчально-методичного комплексу за дуальною технологією є методичне забезпечення професійних практик. Професійна практика дозволяє ефективно поєднувати теоретичні знання з практичною підготовкою на підприємствах і спрямована на формування у майбутніх фахівців туристичного бізнесу умінь і навичок (практичних компетенцій), специфічних для даної спеціальності.

Практика студентів третього і четвертого курсів повинна відповідати основним принципам організації навчання за дуальною технологією і розвивати навички наукового, творчого підходу до вирішення професійних завдань. Дуальна технологія вигідно відрізняється від традиційної за ступенем орієнтації на конкретно-практичні завдання в реальних умовах

туристичного бізнесу. Навчально-методичні матеріали, розроблені в рамках дуальної форми, відрізняються принциповою орієнтацією на практичну діяльність студентів.

Системоутворюючим документом планування практичної підготовки мають стати «Методичні вказівки щодо проходження професійних практик на підприємствах готельної та туристичної індустрії», що визначатимуть цілі, терміни, тривалість, зміст і методику проведення навчальної, професійної та переддипломної практик відповідно до навчальної програми. Всі види професійних практик мають проводитись на підприємствах, закріплених загальноуніверситетським наказом.

Організація та навчально-методичне керівництво професійною практикою студентів з боку університету повинні здійснюватися випускаючими кафедрами, які призначають як керівників практики професорів, доцентів, досвідчених викладачів, які добре знають специфіку професії і діяльність баз практики. На підприємстві відповідальність за організацію практики студентів покладається на провідного менеджера, відповідального за її проведення в компанії. Обов'язки студентів, керівників по практиці від кафедри і підприємства повинні бути закріплені в методичних вказівках щодо проходження професійних практик.

Кожна з професійних практик на 3–4 курсах мають свої цілі і завдання. Це дозволяє студентам не тільки набувати практичні навички, знайомитися з середовищем своєї майбутньої професійної діяльності, а також вже з третього курсу визначитися з темою дипломної роботи та цілеспрямовано від практики до практики проводити дослідження за її окремими аспектами. Розроблена система завдань на практику дозволяє студентам цілеспрямовано знайомитися з особливостями роботи в готельному комплексі або туристичній компанії.

За результатами практики студент-практикант має скласти звіт. Звіт повинен готуватися в процесі проходження практики по кожному розділу таким чином, щоб до терміну закінчення практики було закінчено і складання звіту. Звіт з практики оформлюється єдиним документом в кінці кожного семестру, з включенням в нього проміжних звітів по міні-семестрах практики і звітів за завданнями на практику з окремих дисциплін.

Робоча програма з професійної практики є одним з визначальних документів, які організують навчальний процес студентів за дуальною технологією. Крім загальновизнаних розділів, робоча програма практик повинна включати завдання на практику з дисциплін, передбачених навчальним планом, контроль за формуванням компетенцій майбутнього фахівця. Зміст робочої програми практик повинен складатися з шести розділів: цілі і завдання; об'єкти і місця професійної практики; організація і керівництво практикою; зміст програми практики з базових дисциплін;

завдання на практику з дисциплін, які передбачені навчальним планом; порядок оформлення результатів практики.

Організація практики в рамках дуальної технології відіграє принципово важливу роль і включає: формування бази практики; визначення формату і змісту договору з підприємствами щодо проходження професійної практики; укладення договору на проходження професійної практики; розробку комплексної програми практик; контроль і моніторинг проходження студентами професійної практики та її поточних і підсумкових результатів; оцінку за підсумками практики результатів її проходження студентами.

Завершальним етапом проходження професійної практики студентів є оцінка результатів за її підсумками. Офіційним документом, що відображає результати проходження студентом професійної практики, є звіт з практики. Відповідність повноти і змісту звіту вимогам і завданню на практику контролюється керівником практики від ЗВО, який має право допустити представлений звіт до його захисту або рекомендувати студенту доопрацювати звіт відповідно до існуючих вимог. Формат захисту звіту з практики визначається керівниками освітніх програм самостійно. Захист звітів може носити персональний характер або проходити в будь-якій публічній формі, включаючи внутрішньоуніверситетські конференції за підсумками практики. В Київському національному університеті технологій та дизайну в якості форми публічного захисту звіту ми пропонуємо приймати загальноуніверситетську конференцію, яка має організовуватися і проводитися кафедрами за підсумками кожної практики. Склад комісії з приймання та оцінки звітів повинен затверджуватися випускаючою кафедрою. До складу комісії має входити керівник практики від кафедри, завідувач кафедри і провідні викладачі кафедри з циклу дисциплін поточної професійної практики. Результати захисту звітів в обов'язковому порядку повинні оформлюватися протоколом. В КНУТД підсумкова оцінка за результатами професійної практики повинна оформлюватися один раз на семестр (за результатами двох практик). У зв'язку з цим, оформлення протоколу з оцінкою результатів за підсумками кожної практики є підставою для виставлення підсумкової оцінки, яка є середнім арифметичним значенням оцінки за підсумками кожної з двох практик. Офіційним документом з підсумкової оцінки результатів професійної практики є екзаменаційна відомість. Слід звернути увагу на те, що оцінка результатів професійної практики повинна визначатися з урахуванням оцінки за підсумками проходження практики, виставленої студенту в щоденнику професійної практики керівником від підприємства. Остання при ухваленні рішення по підсумковій оцінці повинна бути домінуючою.

Очевидно, що організація навчального процесу за дуальною формою спрямована на необхідність індивідуалізації навчання, посилює практичну спрямованість підготовки шляхом інтеграції в навчальний процес великого обсягу професійної практики, створює якісно нові умови для організації практичної підготовки, підвищує професійну мобільність студентів, що, безсумнівно, підвищує конкурентоспроможність випускників і забезпечує їх працевлаштування на підприємствах готельного та туристичного бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дуальна система навчання як технологія є результатом взаємодії освітнього закладу з роботодавцем і, як показує досвід європейської системи освіти, дає визначеність у майбутній професійній діяльності і в успішній соціальній адаптації [10]. Студент, починаючи з перших етапів навчання, включається в практичну роботу як менеджер туристичної компанії або співробітник готельного комплексу, виконує обов'язки відповідно до покладених на нього функцій, розпоряджається ресурсами, несе відповідальність, опановує необхідні професійні вміння та навички, а в деяких випадках може отримувати заробітну плату за договором. Як показує досвід, співвідношення часу теоретичного і виробничого навчання становить від 40 до 60% [9, с. 602].

Отже, дослідження результатів застосування дуальної системи навчання у європейських ЗВО, заснованої на посиленні практичної спрямованості підготовки студентів, дозволяють стверджувати, що дана система є ефективною технологією підготовки майбутніх фахівців туристичного бізнесу.

Література

1. Андрейців І. Що таке дуальна освіта і навіщо вона Україні / І. Андрійців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630>.
2. Глайсснер О. Ю. Система высшего образования в Германии: большое множество путей / О. Ю. Глайсснер // *Alma mater*. – 2008. – № 10. – С. 22–31.
3. Гузеев В. В. Сборник приёмов педагогической техники. Эффективные образовательные технологии / В. В. Гузеев. – М.: ООО «Дистанционные технологии и образование», 2008. – 320 с.
4. Кузембаев С. Б. Перспективы дуального образования / С. Б. Кузембаев, М. К. Альжанов // *Техническое и профессиональное образование*. – 2014. – № 4. – С. 12–19.
5. Кутумова А. А. Дуальная система обучения как технология подготовки бакалавров профессионального обучения в современных условиях педагогического ВУЗа / А. А. Кутумова, Г. А. Яркова // *Современные наукоемкие технологии*. – 2016. – № 41. – С. 139–142.
6. Нейматов Я. М. Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы / Я. М. Нейматов. – М.: Алгоритм, 2002. – 146 с.

7. Ольшанська О. В. Практика формування компетентностей бакалаврів з туризму та їх адаптації до сучасних вимог роботодавців / О. В. Ольшанська, О. Г. Богославець // Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю, (Київ, 2–3 берез. 2016 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; редкол.: А. М. Колот, Т. В. Гуть. – Київ : КНЕУ, 2016. – С. 64–66.

8. Топурия Г. М. Совершенствование практической подготовки студентов / Г. М. Топурия // Инновационные технологии в образовании и научно-исследовательской работе: Межд. научно-практ. конф. – Оренбург, 2009. – С. 100–102.

9. Biermann H. Pädagogik der beruflichen Rehabilitation: Eine Einführung Heilund Sonderpädagogik / H. Biermann. – W. Kohlhammer Verlag, 2007. – 240 p.

10. Braun G. Das Studium muss besser auf den Beruf vorbereiten / G. Braun // WISU-Magazin. – 2009. – № 5. – P. 601–602.

11. Duales Studium – Studieren und Berufserfahrung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hochschulkompass.de/studium/rundums-studieren/studienformen/duales-studium.html>.